

Bevezetés

A társas kapcsolatok kiemelt fontossággal bírnak a közösségek, szervezetek, csoportok számára, a benne lévőknek védelmi hálót nyújthat. A szocializáció elsődleges színtere a család, mely alapja a társadalomban zajló pozitív és negatív folyamatoknak. Az elmúlt évtizedekben jelentős változások mentek végbe a társadalomban, a családszerkezet átalakult, csökkent a jelentősége az informális csoportoknak, míg a formálisaké felerősödött. A személyes kapcsolati hálón keresztül megvizsgálható az egyének társadalmi tőkéjének erőssége. Minden egyes társadalmi csoport más-más kapcsolati tőkével rendelkezik, ezáltal a társadalmi tőke változatossága figyelhető meg. A hálózati tőke hasznosítása, annak megfelelő kihasználása előnyös pozíciókba tudja juttatni azok felhasználóit, de ez az egyes csoportok, egyének szintjén eltér. Az alkalmazásával megszerzett érték, lehet anyagi vagy nem anyagi jellegű. Anyagi lehet a termék, szolgáltatás, vagyon, a nem anyagiak közé sorolhatjuk a presztízszt, pozíciót és a befolyást (Angelusz - Tardos 1988; Granovetter 1988).

Durkheim kutatásaiból kiderült, hogy a családhoz, közösséghez, egyházhoz fűződő társas kapcsolatok beszűkülnek, így bizonyos társadalmi szerepek és normák megszűnnek. A statisztikai adatokat elemezve azt állapította meg, hogy az öngyilkosság gyakorisága azoknál az egyéneknél a legszámottevőbb, akiknél a kapcsolati háló a leggyengébb (Durkheim 2003). A kapcsolatháló nagysága meghatározza azt, hogy az egyén milyen szintű támogatásra számíthat a környezetéből. Feltételezhetjük, hogy a nagyobb kapcsolathálóval rendelkező egyén több információmennyiséghez juthat hozzá.

Az egyéni kapcsolathálóról általánosságban elmondható, hogy két nagy típusát különböztetjük meg, erős illetve gyenge kötések (Granovetter 1973).

Az erős kötéssel rendelkezők közül mindenki ismer mindenkit, ilyenek a szülők, házastársak, testvérek, gyerekek és a barátok. Ezek a kapcsolatok főleg a mikro társadalmi integrációban nyújthatnak segítséget. A hálók lehetnek multiplexek, azaz egy kapcsolat több szerepet is betölthet. A homofil kapcsolatok azt jelentik, hogy a hálóbeli tagok hasonlóan egymásra pl. korukban, iskolai végzettségükben, nemükben. A gyenge kötések közé sorolhatjuk az ismerősöket, tanárokat, szomszédokat. A gyenge kötések lényege abban rejlik, hogy van egy úgynevezett híd funkciójuk, mely a makro társadalmi integrációt segíthetik elő azzal, hogy különböző társadalmi csoportokat kötnek össze egymással (Husztai 2012). Olyan információkat szerethetünk a gyenge kötések által, melyeket az egyének a saját társadalmi köreikben nem

lennének képesek megszerezni. A gyenge kötések az erőforrásokhoz sikerebben vezetnek el, mint az erős, főként rokoni és baráti alapú hálózati kapcsolatok (Granovetter 1982).

A rendszerváltást követő években a vállalkozók kapcsolati erőforrásaikra támaszkodva és kapcsolati tőkéjük felhasználásával érvényesülni tudtak a munkaerő-piacon. A rendszerváltás előtti időszakban azt figyelhetjük meg, hogy az erőltetett szocialista gazdaságpolitikából következően a társadalom különböző etnikai csoportjaihoz tartozó személyek nem különültek el olyan élesen egymástól, hiszen az üzemekben, gyárakban a roma és nem roma munkások együtt dolgoztak (Kertesi, Kézdi 2010, Messing, Neményi, Szalai 2010).

Ezek a kapcsolatok mára jelentősen sérültek, mivel a romák munkaerőpiacról való kiszorulása negatív hatással volt az egyéni kapcsolathálók (egocentrikus network) sűrűségére. A romák helyzetét nehezíti, hogy a munkalehetőségek csökkenése mellett a munkahelyi kapcsolataik is beszűkülhetnek, megszűnhetnek. Ezek az „erős kapcsolatok” igaz védik őket a gazdasági nehézségek közepette, de korlátozzák is lehetőségeiket. Kutatási adatokból kiderül, hogy a romák körében kisebb arányban ismernek értelmiségieket, - mérnököt, ügyvédet, jogászt stb. – olyan személyeket, akik segíteni tudnának nekik a munkaerőpiacon való elhelyezkedésben (hiányoznak a gyenge kapcsolatok). Viszont valószínűleg rosszabb egészségi állapotuk, illetve a magasabb gyerekszám miatt többen ismernek védőnőt és orvost. Illetve tovább gyengíti még a gyenge kötések erejét a lakóhely is. A romák általában homogén közösségekben élnek, így nem tudnak „gyenge” kapcsolatokat kialakítani, pedig ezek a gyenge kapcsolatok a munkavállalásnál is komoly tőkét jelentenek. Elsősorban a közfoglalkoztatás terén lehet látni, hogy akik ismerik a hivatalban dolgozókat, azok könnyebben juthatnak kedvezőbb munkakörbe, beosztásokba (Albert, Dávid 2006).

Ha a romák mindezekből a lehetőségekből kiszakadnak, és nem tudnak gyenge kötéseket kiépíteni továbbra is óriási hátrányban lesznek a munkaerő-piacon és nő a leszakadás mértéke.

A baráti kapcsolatok alakulása

A jól működő természetes védőháló részét képezi a baráti kapcsolatok számának pozitív irányba történő alakulása. A barátok megléte fontos alapfeltétele annak, hogy azokban a helyzetekben, amikor az egyén segítségre szorul, körül veszik-e olyan személyek, akikre számíthat problémája megoldásakor. A magyar felnőtt lakosság átlagos barátszáma az utóbbi években ingadozott. 2015-ben volt a legalacsonyabb (3,0) míg 2011-ben a legmagasabb (5,5) (Albert-Dávid 2016). Az egy baráttal sem rendelkezők aránya csökkent ugyan, de jelentősen csökkent az 5-nél több baráttal rendelkezők száma. Egyre több emberről mondható el, hogy csak egy-két bizalmas baráttal rendelkezik. Az általunk vizsgált kárpátaljai térségben a

megkérdezetteknek átlagosan 5,9 barátjuk van. A magyarországi átlagos barátok számához viszonyítva ez a 2011-es szinthez áll a legközelebb. További kérdésként merül fel, hogy a korábbi években vajon hogyan alakult az átlagos barátszám a kárpátaljai térségben? Erre vonatkozó felmérések korábban nem készültek, így a további vizsgálatok nélkülözhetetlenek a különböző pozitív vagy negatív tendenciák meghatározásához. Az általunk végzett 2015-ös felmérés eredményei a 2015-ös magyarországi átlaghoz viszonyítva eltérést mutatnak. Ennek a pozitív aránynak a hátterében állhat az is, hogy a kárpátaljai térségben élők kisebbségi létükből adódóan erősebb összetartással viszonyulnak egymáshoz, jobban ápolják baráti kapcsolataikat.

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Hány barátja van Önnek?	138	,00	99,00	5,9420	10,70218
Valid N (listwise)	138				

A barátok számának alakulásának vizsgálatakor azt láthatjuk, hogy a roma válaszadók átlagosan 3,8 barátról számoltak be. A roma és nem roma válaszadók között ebben a tekintetben eltérést tapasztalhatunk. A roma válaszadók lényegesen kevesebb baráttal rendelkeznek, ezáltal a természetes támogatórendszerük is sérülékenyebb. A közel kétszeres átlagos barátszám jelentős eltérés a külön-külön vizsgált populációban. Azok az erőforrások, amelyeket a barátok nyújthatnak akár mentális, pénzbeli vagy természetbeni segítséggel, lényegesen alulmarad a nem roma válaszadókétól. Összességében azt láthatjuk, hogy a romák tekintetében lényegesen beszűkülni látszik a baráti kapcsolatok által nyújtott támogató rendszerük.

Report

Hány barátja van Önnek?

Roma	Mean	N	Std. Deviation
nem ci	6,7129	101	12,09986
ci	3,8378	37	4,79301
Total	5,9420	138	10,70218

Ranks

	Roma	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Hány barátja van Önnek?	nem ci	99	71,93	7121,00
	ci	37	59,32	2195,00
	Total	136		

Test Statistics^a

	Hány barátja van Önnek?
Mann-Whitney U	1492,000
Wilcoxon W	2195,000
Z	-1,676
Asymp. Sig. (2-tailed)	,094

A következő részben a baráti kapcsolatok számának alakulásában közrejátszó tényezőket vizsgálom meg. Az egy főre jutó háztartás jövedelemét összevetettem a barátok számának alakulásával. Az egy baráttal sem rendelkező háztartások átlagosan 618 UAH-val gazdálkodnak, az öt baráttal rendelkezők 1110 UAH-val, a 15 baráttal rendelkezők 1312 UAH átlagos bevétellel. Az adatokból egyértelműen leolvasható, hogy minél magasabb a háztartás jövedelme, annál több baráttal rendelkeznek a válaszadók. A háztartás jövedelmi szintje és a barátok átlagos száma között összefüggés mutatható ki.

	Egy főre jutó átlagos jövedelem háztartásonként
Átlagosan 15 baráttal rendelkezők	1312 UAH
Átlagosan 5 baráttal rendelkezők	1110 UAH
Egy baráttal sem rendelkezők	618 UAH

A deprivációs indexet vizsgálva azt láthatjuk, hogy a nem depriváltak átlagosan 5,5 baráttal, míg a súlyosan depriváltak 3,4 baráttal rendelkeznek. Az eltérés a depriváltak és a nem depriváltak tekintetében szignifikáns¹. A súlyosan depriváltak nem csak a jóllétet befolyásoló eszközöktől megfosztottak, hanem a baráti kapcsolatuk száma is lényegesen kevesebb. Az informális kapcsolatok meggyengülésénél érdekes kérdésként merül fel, hogy ez a folyamat oka vagy következménye annak, hogy a barátok száma ennyire eltér egy átlagos kárpátjai polgárétól.

Hány barátja van Önnek?

Deprivációs index	Mean	N	Std. Deviation
nem deprivált	5,5735	68	6,86831
deprivált	6,0500	20	5,48179
súlyosan deprivált	3,4792	48	4,81571
Total	4,9044	136	6,07103

¹ Sig.: ,008

Az általunk használt kérdőív alkalmazása során rákérdeztünk a válaszadók egészségügyi állapotára is. Azok, akik rendelkeznek valamilyen tartós betegséggel, azoknak a baráti kapcsolataiknak száma is szignifikánsan² alacsonyabb. Ez azt erősíti, hogy a betegség negatív irányba befolyásolja a kapcsolatok alakulását vagy a korábbi kapcsolatok megszakadását eredményezheti. Bizonyos betegségek immobilitással is párosulnak, melyek szintén a kapcsolatok beszűkülését eredményezheti. A társas támogatás a betegségben élők szempontjából azért kiemelten fontos védelmi háló, mert a kárpátaljai térségben a szociális és egészségügyi ellátás jóval alulmarad a magyarországi ellátásokhoz képest. A mesterséges támogató rendszer hiányában, a természetes támogató rendszerből érkező segítségre a tartós betegséggel élőknek fokozott szükségük lenne.

Ranks

	beteg e vagy nem	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Hány barátja van Önnek?	1,00	90	74,27	6684,00
	2,00	45	55,47	2496,00
	Total	135		

Test Statistics^a

	Hány barátja van Önnek?
Mann-Whitney U	1461,000
Wilcoxon W	2496,000
Z	-2,658
Asymp. Sig. (2-tailed)	,008

A vizsgálatunk további érdekes eredményeket mutat a vallásosság és a baráti kapcsolatok alakulásának összevetése során. Az általunk megkérdezett kárpátaljai térségben a válaszadók több mint háromnegyede vallásosnak vallotta magát. A nem vallásosak átlagos barátszáma (2,0) lényegesen alulmarad azoktól, akik vallásosak. A vallásosság önmagában nem lenne magyarázó tényező a személyes kapcsolatok erősségének meghatározása során. Azonban ha megvizsgáljuk a vallásukat gyakorlókat, akkor már érthetővé válik a vallásosság és a baráti kapcsolatok közti összefüggés. A templomba járók és nem járók között is eltérés mutatkozik a barátszámmal illetően. A templomba járók átlagosan közel egy baráttal többet tudhatnak

² Sig.: ,008

magukénak, mint azok akik nem járnak templomba. A vallási közösségek egy olyan kapcsolati erőforrást tartogatnak, ami növelheti a barátok átlagos számát. Ez azért kifejezetten fontos, mert ezáltal a természetes szociális védőhálójukat erősíti, ami hozzájárul a különböző problémák megoldásához.

vallásos e avgy nem

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1,00	128	92,1	92,1	92,1
2,00	11	7,9	7,9	100,0
Total	139	100,0	100,0	

Ranks

	vallásos vagy nem	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Hány barátja van Önnek?	1,00	126	72,00	9072,00
	2,00	12	43,25	519,00
	Total	138		

Test Statistics^a

	Hány barátja van Önnek?
Mann-Whitney U	441,000
Wilcoxon W	519,000
Z	-2,402
Asymp. Sig. (2-tailed)	,016

Ranks

	templomba járe vgy enm	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Hány barátja van Önnek?	1,00	73	77,46	5654,50
	2,00	65	60,56	3936,50
	Total	138		

Test Statistics^a

	Hány barátja van Önnek?
Mann-Whitney U	1791,500
Wilcoxon W	3936,500
Z	-2,501
Asymp. Sig. (2-tailed)	,012

Report

Hány barátja van Önnek?

templomba járe vgy enm	Mean	N	Std. Deviation
1,00	5,8493	73	6,34138
2,00	5,2769	65	13,02702

Total	5,5797	138	10,02465
-------	--------	-----	----------

Az infokommunikációs eszközök megléte és az internet használatát mérő kérdéseknél, arra voltunk kíváncsiak, hogy azok mennyiben befolyásolják a baráti kapcsolatok számának alakulását. Lényeges eltérés mutatkozik aszerint, hogy az internet előfizetőknek átlagosan 5,6 barátjuk van, míg az internettel nem rendelkezőknek csupán 3,8. Azt mondhatjuk tehát, hogy az internet előfizetéssel rendelkező válaszadók átlagosan közel két baráttal többről számoltak be, mint azok, akik nem rendelkeznek internet hozzáféréssel. A különböző infokommunikációs eszközök és az internet hozzáférés egyértelműen tágítja a kapcsolati hálójukat. Az internet hozzáférés hátterében a kor és az anyagi helyzet további háttértényezői is állhatnak.

Report

Hány barátja van Önnek?

van e internete	Mean	N	Std. Deviation
1,00	5,6750	80	6,55218
2,00	3,8070	57	5,12152
Total	4,8978	137	6,04917

Rákérdeztünk a kérdőívben arra is, hogy ez elmúlt egy hónapban mennyire érezte boldognak magát. A boldogságérzetet összevetettük a barátok számának alakulásával. A táblázatból jól kiolvasható, hogy azok, akik ritkán boldogok, azoknak a baráti kapcsolataik sem olyan számottevőek (3,4). Akik a soha sem boldogok kategóriát választották, azoknak az átlagos barátszáma (1,6) is jóval alulmarad az átlagtól. A baráti kapcsolatok számossága összefüggésbe hozható a boldogságérzettel.

Hány barátja van Önnek?

Az elmúlt 4 hétben milyen gyakran érezte...boldognak magát?	Mean	N	Std. Deviation
állandóan	4,7143	21	6,94365
gyakran	4,7179	39	5,46255
időnként	5,6939	49	6,82887
ritkán	3,4706	17	3,46622
soha	1,6000	5	1,34164
NT	7,0000	6	7,64199
Total	4,8978	137	6,04917

Az idegen nyelvtudás vizsgálatánál nem mutatkozott lényeges eltérés az idegen nyelvet beszélők és nem beszélők között. Ez következhet abból is, hogy az általunk vizsgált településeken kevesen beszélnek idegen nyelven. Érdekes viszont, hogy az ukrán nyelvet beszélők az átlagos barátszámtól (5,9) több baráttal rendelkeznek. A nyelvtudás tehát további lehetőséget ad számukra, hogy az ukrán nemzetiségű emberekkel is közelebbi kapcsolatba kerüljenek, baráti kapcsolatot ápoljanak.

Segítségnyújtási formák a formális és az informális kapcsolatok útján

Elemzésünk során a barátok számának és azok alakulásában közrejátszó tényezők mellett érdeklődésünk a segítségnyújtás formáira is kiterjedt. Elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy a különböző élethelyzetekben a megkérdezettek kinek a segítségére számíthatnak a hivatalos ügyintézésben, az iskoláztatás és továbbtanulás során, a munkaerőpiaci elhelyezkedés tekintetében illetve az egészségügyi ellátás vonatkozásában. A következő táblázat azt mutatja, hogy a különböző segítségnyújtási formák tekintetében mennyire számíthatnak támogatásra az informális kapcsolataikban. A táblázatról jól leolvasható, hogy az ismerősök azok, akiknek a hivatalos ügyintézésben (83,3 %), az iskoláztatás és továbbtanulás (50,0 %), a munkahely megszerzésében (43,8%) a segítségére számíthatnak. A betegség esetén azonban a baráti kapcsolatok a legerőteljesebbek (71,6%), de az ismerősökhöz viszonyítva (70,8 %) az eltérés nem mondható jelentősnek.

	Családtag (%)	Barát (%)	Ismerős (%)
Segítséget nyújt, vagy nyújtott Önök hivatalos ügyintézéshez?	71,8	79,7	83,3
Segítséget nyújtott iskoláztatással, továbbtanulással kapcsolatban?	41,1	40,5	50,0
Segítséget nyújt vagy nyújtott egy jó állás, munkahely megszerzéséhez?	37,9	40,5	43,8

Betegség esetén segít vagy segített jó orvost szerezni?	63,7	71,6	70,8
---	------	-------------	------

Az informális kapcsolatok útján történő segítségnyújtás egyik jellegzetes helyi speciális példája az „önkéntes közvetítő” szerepben lévő személy. Ez a közvetítő segítséget nyújt a hivatalos ügyintézésben azáltal, hogy elvégzi azokat a feladatokat, amelyeket egy jóléti államban a helyi önkormányzat és különböző szociális segítő intézmények végeznek (Loncsák 2015). A hivatalos ügyintézésben, az iskoláztatás és továbbtanulás során, a munkaerőpiaci elhelyezkedés és az egészségügyi ellátás kérdéskörénél a válaszadók 18,8 % azt jelölte, hogy senkitől sem kap ilyen jellegű segítséget. A kérdőív megválaszolása során 5,8 % nyilatkozott úgy, hogy senkitől nem számíthat segítségre problémájának megoldása során. Ezek a személyek azok, akik teljes mértékben kimaradnak a helyi közösség által nyújtott védelmi hálóból.

Összegzés

A társas támogatás lényeges eleme egy jól működő közösségnek, melyben az egyén problémáinak megoldásában segítségre számíthat a körülötte élőtől. A támogatások érkezhettek az erős és gyenge kötések által is, melyeknek célja, hogy a kapcsolatok által a társadalomba való integrációs mechanizmusok kifejtsék hatásukat. Tanulmányunk célja, hogy a beregszászi járásban elhelyezkedő Halábor, Nagyborzsova és Mezővári települések lakóinak természetes és mesterséges szociális védelmi hálóját feltérképezzük. Korábbi kutatások nem készültek ezeken a településeken, így a barátok számának alakulásáról tendenciát nem tudunk meghatározni. A magyarországi adatokkal összehasonlítva azt láthatjuk, hogy a 2015-ös évhez viszonyítva a baráti kapcsolatok a kárpátaljai térségben erősebbek, mint az anyaországéban. A vizsgálatunk során összehasonlítottuk a kárpátaljai cigány/roma válaszadók átlagos barátszámát a nem roma válaszadókéval. Az eredmények azt mutatják, hogy a cigány/roma válaszadók közel fele annyi baráttal rendelkeznek. A barátok számának alakulásában közrejátszó tényezőknél a háztartás jövedelmének nagyságával emelkedik a barátok átlagos száma is. A depriváltak és nem depriváltak viszonylatában pedig szignifikáns eltérést találtunk az átlagos barátszámot illetően, míg a nem depriváltak átlagosan 5,5 baráttal addig a depriváltak 3,4 baráttal rendelkeztek. A tartós betegséggel rendelkezőknél szintén

alacsonyabb átlagos barátszámot láthatunk. A templomba járók átlagosan egy baráttal rendelkeznek többen, mint a templomba nem járók. A boldogságérzet és az átlagos barátszám között összefüggést találtunk, miszerint a baráti kapcsolatok számának nagyságával a boldogságérzet gyakorisága is emelkedett. A különböző segítségnyújtási formáknál azt láthatjuk, hogy a hivatalos ügyintézés, az iskoláztatás és továbbtanulás, a munkaerőpiaci elhelyezkedés során az ismerősök azok, akiktől a leggyakrabban számíthatnak segítségre a megkérdezettek. Ennek háttérében az „önkéntes közvetítő” szerepben lévő személy tevékenysége állhat, mely személy mindhárom településen végzi munkáját. A probléma megoldás tekintetében 5,8 % nyilatkozott úgy, hogy senkitől sem számíthat segítségre. Az eredményekből kiolvasható, hogy a magyarországi tendenciáktól eltérnek a különböző segítségnyújtási formák, melyek a formális és az informális kapcsolatok útján valósulnak meg. Ezeknek a háttérében a szociális ellátórendszer hiányából következő segítségnyújtási formák eltolódását láthatjuk a közvetítő személy irányába, melyeket a jóléti államokban az állami, civil vagy egyházi intézmények biztosítanak, különböző szolgáltatások útján.

Felhasznált irodalom

Albert Fruzsina - Dávid Beáta (2000): A bizalmas kapcsolatokról. In Szívós Péter és Tóth István György (szerk.): Monitor . 219–230. TÁRKI. Budapest

Albert Fruzsina – Dávid Beáta (2016): A magyarországi kapcsolathálózati struktúrák jellemzői 2015-ben, www.socio.hu 2016/3 Letöltés dátuma: 2017.01.20.

Angelusz R. - Tardos R (1988): A magyarországi kapcsolathálózatok néhány sajátossága. (Alapadatok és összefüggések a kulturális-interakciós rétegződésvizsgálat első eredményeiből.). Szociológia, vol. No.

Émile Durkheim (2003): Az öngyilkosság - Szociológiai tanulmány, Osiris Kiadó, Budapest

Granovetter, M. (1973): The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*. 81: 1287–1303.

Granovetter, M. (1982): The strength of weak ties: a network theory revisited. *Sociological Theory*. 1: 201–233.

Granovetter, M. S.(1988): A gyenge kötések ereje. A hálózatelemzés felülvizsgálata. In.: Angelusz R. - Tardos R. (szerk.), Szociológiai Figyelő, Vol. 4. No. 3. (1988). 1988. pp. 39-60

Husztai Éva (2012): Társas kapcsolatok: Családi, rokoni, baráti kapcsolatok Níregyháza lakói körében 2008-2010, Acta Med. Sociol. Különszám (1), 155-176.

Kertesi G. – Kézdi G. (2010): Iskolázatlan szülők gyermekei és roma fiatalok a középiskolában. Beszámoló az Educatio Életpálya-felvételének 2006 és 2009 közötti hullámaiból. Megjelenés alatt: Társadalmi Riport, 2010. Társki, Budapest

Loncsák Noémi (2015): Szegénységi lét az ukrainai magyarság körében In: Juvenilia VI. Debreceni bölcsész diákkörösök antológiája szerk.: Dobi Edit, Debrecen 193-208.

Messing Vera, Neményi Mária and Szalai Júlia (2010): Ethnic Differences in Education in Hungary. EDUMIGROM Survey Studies, Budapest: Central European University